

МОМЕНТ.

(Із оповідань тюремної Шехерезади).

Був у нас у камері „Шехерезада“, Шехерезада з промінчастими, злегка лувкавими очима, з розвеселою, розкудоченою разураз борідкою і дитячим, промінчастим сміхом.

Коли могучий і грізний наш султан, одчай, з'являвся серед нас і намірявся віддати на смертну кару останню іскру людського життя, Шехерезада наш заразом же вилізав на стіл, складав ноги по турецькому і оповіданнями своїми відтягав кару грізного владики.

І раз Шехерезада так почав своє оповідання.

Слухайте. Було це на весні. Ви ще пам'ятаєте, що то таке весна? Пам'ятаєте небо, синє, глибоке, далеке? Пам'ятаєте, як ляжеш в траву десь, закинеш руки за голову і глянеш у це небо, небо весни? Ех!.. Ну, словом, було це на весні. Круг мене кохалося поле, шопотіло, цілувалося... З ким?

А з небом, з вітром, з сонцем.

Пахло ростом, народженням, щастям руху і життя, змістом суцього... Словом, кажу вам, було це на весні.

А я, мої панове, їхав з моїм контрабандистом Семеном Пустуном до кордону. І той кордон я мусів неодмінно у той же день перейти, не ждучи навіть ночі. Але коли я сказав це Семенові, він мовчки-понуро озирнув мене, знехотя посміхнувся й, одвернувшись до коняки, сердито крикнув:

— Вйо! Ти!

А Семен цей, треба вам сказати, не дивлячись на своє легкомісне призвище, був

чоловік серйозний і випускати з себе слів без потреби не любив. Сам був „парвишка“ дебелий, „гвардіонець“, як казали його одпосельчане, і на всіх через те дивився завжди згори вниз. Ступав помалу, важко, серйозно, і навіть, коли ловили його „харцизники“, не мінявся тільки ще більш насуплювався, очі робились ще меншими, колючими і страшно якимось білили губи.

— Серйозно, Семене, я неодмінно мушу бути сьогодні на тім боці. Це як собі знаєте...—з натиском повторив я.

Семен навіть не озирнувся. На величезній його спині сидів цілий рій блескучих, маленьких, чепурненьких мушок. Коли він робив якийсь поривчастий рух, вони спурхували і прудко літали над спиною, неначе чайки в морі по-над скелею. Потім знов сідали і сиділи якимось надзвичайно недвижно, ніби пильно вдивлялися в мене.

— Можуть убити—раптом верст через десять суворо пробурмотів він, зачепивши віжки за люшню і починаючи робити цигарку.

— Були случаї?

Семен не хапаючись подув на книжечку паперу, повагом одірвав один аркуш і поліз в кишеню за тютюном.

— А чому не було?.. Чи на те розуму треба, аби вбити чоловіка?..

— Але було, що й не вбивали? Семен лизнув папер, витер сірника, пихкнув кілька раз, і беручи віжки, зволив промовити:

— А чому не було? Було, що й не вбивали. Вйо!

— Ну, то й мене не вб'ють!—постановив я.

І, пам'ятаю, мені раптом стало страшенно смішно: я—мертвий. Ці мушки. Семенова спина, конячина, на якій підстрибувала комічно і глупо якимось шлейва, Семенова шапка з прогризеним верхом і... і я—будучий мертвяк. Лежу десь в якому небудь яру, дикому, порожньому, надо мною небо, на виску маленька чорна ранка, а над ранкою кружка сидять такі ж самі блискучі зеленкуваті мушки і ніби ворожать, заглядаючи у неї, туди, в середину, де оселилась смерть. І лице моє теж зеленкувате, тверде... А на скелі якійсь сидять чорні, великі, таємні ворони і ждуть чогось...

— Як падохучило носить голову на плечах, то йдіть—раптом несподівано бовкнув Семен і, шарпнувши віжками, понуро крикнув:

— Вішта! Ти! Кукурузяна...

Я посміхнувся.

„Кукурузяна“ насторожено прищулила вуха, прибавила ходу, але заразом же заспокоїлась і знов затупала байдуже й неуважно.

Пам'ятаю, село виринуло якимось несподівано для мене. Недоїзжаючи його Семен для чогось підвівся на возі, пильно подивився вперед і, звертаючи кудись у бік, злегка повернув до мене голову й, тикнувши рукою кудись наперед, муркнув:

— Границя.

Я глянув туди, вперед. Далеко-далеко темніла, як тин, смуга лісу. Мені якимось стало холодно в грудях і замерло серце.

Так. Аж ось він, цей кордон. Я жадно дивився туди, в залите сонцем поле, на краю якого стояв цей тин і чув, як мені стає якимось тісно, нудно, неповійно.

— Ви мене зараз поведете, Семене?—спитав я.

Семен повернув до мене свій жовто-смуглявий, гострий ніс, підстрижені, понурі вуса і здивовано промовив:—Але? А чи я вже нажився на світі, щоб вести вас удень? Он маєте ліс, в тому лісі є жовніри, то йдіть їм у руки. А мене лишть ще пожити троха на світі... Ая!

Справа, очевидно, стояла зовсім кепсько, раз примусила на таку силу слів самого Семена Пустуна.

— Значить, просто йти на ліс?

— Ая. Просто на ліс, жовнірам у руки. Ми їхали якимсь лугом по-за горами. Верби схилились над нами і мені чогось жаль було їх, цих любих, добродушних, непередливих верб. Поле сховалось, а з ним сховався й той таємний тин.

Ми раптом зупинились.

Семен мовчки зліз із воза, підійшов до мене і, незадоволено-суворо дивлячись у бік, бовкнув:

— Так ви таки зараз хочете йти?

— Таки зараз.

— Можуть убити.

— Не вб'ють.

— Ну, то лягайте—сердито хитнув він головою на віз.

Я, не питаючись, для чого лягати, покійно ліг і, зустрівшись поглядом з вербою, криво посміхнувся до неї. Семен прикрив мене рядном, яке дуже пахло огірками, і одійшов. Потім я чув, як він виліз на візок, який від цього затрусився й заскрипів, понуро вйокнув і ми рушили.

Мабуть, ми їхали знов без дороги, бо мене хитало, як в колісці, об колеса шарудів бур'ян і конячка часто зупиня-

лась, десь хапаючи на ходу траву. І пам'ятаю, коли мене хитало, я здавався собі трупом, який везуть уже від кордону.

Довго так їхали, а я тільки бачив перед очима масу соломинок, які кололи мене в лице, сіре рядно, і чув, як Семен понуро вйоквав і фиркала конячка.

Раптом знов зупинились. Семен устав, десь потупали його ноги, щось зарипіло, знов затупали ноги, заскрипів візок і знов ми рушили.

Але зараз же й зупинились. Рядно піднялось надо мною, а замість його глибоко-глибоко синіло небо і якоюсь незграбною скелею під ним стирчала Семенова голова в шапці, з його гострим, ніби мертвим носом, і чорно-сивими, ніби посипаними попелом підстриженими вусами.

— Вставайте—муркнув він.

Я підвівся. Візок стояв біля повітки, проти якої по другий бік подвір'я стояла маленька задумлива хатка; а між ними ворота на улицю.

— В повітку!—хитнув Семен головою і кинув навкруги пильно суворим оком.

— Розпряжу коняку, та й поведу вас.

Я теж озирнувся, зстрибнув з возика і побіг до повітки. Одчинивши двері, я ступив у неї... і від несподіванки закачався: на розкиданій соломі як раз проти дверей сиділа... уявіть собі!.. сиділа панна. Сама настояща, городська панна, в гарненьких черевичках, що визирали з-під сукні, з солом'яним бриликом на колінях, з здивовано-направленими на мене очима. А очі, як у зляканої лані, промінчасті, чисті, великі.

Я рішуче нічого ніколи не мав проти

гарненьких панн, але в повітці, на соломі, в подвір'ї контрабандиста я мусів змішатись.

— Можна ввійти?—ні з того, ні з цього промурмотів я.

Очі панні ще більш поширилися, потім швидко пробігли по мені, здригнулись і бризнули сміхом.

— О, будь ласка!—галантно повела вона рукою круг себе і навіть посунулась трохи по соломі, ніби увільняючи мені місце. А очі її зо сміхом і з цікавістю дивилися на мене.

— Дякую—засміявся й я.

Мені зразу стало легко й весело. Я непомітно озирнув її. В темному волосі її запуталась соломинка і дріжала над вухом; нижня губа, як у вередливих і гарненьких дітей, була трохи вигнута наперед. В повітці було темнувато, пахло вохкістю, шкурами, заприлою соломою.

— Ви, товаришу, мабуть переправляєтесь через кордон?—спитала вона.

— Угадали. А ви теж?

— Я теж.

Ми обоє чогось засміялись. Влетіла ластівка, зачирікала і вилетіла.

Памятаю, в якомусь кутку повітки тягнулась до землі жовта смуга проміння і здавалась золотою палицею, припнутою до стіни; за повіткою Семен когось лаяв, мабуть, конячку; в двері видно було, як літали, наче чорні стріли, ластівки. З темних кутків повітки віяло якимсь стародавнім сумом, якимсь журним затишком. Десь з досадою гуділа оса.

Раптом у двір, памятаю, швидко ввійшов якийсь дядько, покликав Семена і поспішно, таємниче почав щось тому говорити, часто поводячи очима до повіт-

ки, до поля, до села. Семен понуро стояв і слухав, пустивши вздовж тіла руки.

Ми ж мовчали.

Панна раптом озирнула себе і засміялася. Ах, як би ви знали, який сміх у неї був, а сміх є зеркало душі.

— Боже мій, як я вбралася!—скрикнула вона і, швидко вставши, почала знімати соломинки, які, мов золоті прикраси, висіли круг її сукні й хитались.

— Знаєте: я вже два дні тут лежу, в оцій повітці!—засміялась вона до мене—йй Богу! Все чогось неможна йти.

А тут гарно, правда? Наче індійський вігвам, чи як то у їх зветься? Мені дуже подобається. Сумно тут якое. Семен мені їсти сюди носив. Тільки трошки вже нудно стало. Ну, нічого, будемо тепер вдвох нудитись. Правда? Тільки, слухайте: що ви стоїте так, знімайте з мене соломку. Славний кавалер!

А мені, признатись по правді, хотілось би ще більш обсипати її цими соломинками, які так через щось були до лиця їй.

Я, сміючись, сказав їй це.

Вона теж засміялась, схопила з землі цілу жменю соломи й, простягнувши мені, сказала:

— А ну, нате!

Я спокійно взяв соломку і, не вагаючись, обсипав нею її голову, плечі, груди. Вона навіть не встигла рук підняти і стояла з здивовано поширеними очима.

— От тепер дуже гарно!—сказав я.

В сей мент в дверях з'явилась величезна постать Семена й ввійшла в повітку. Не звертаючи уваги на соломку на панні, він подививсь кудись в куток і суворо промовив:

— Треба зараз тікати! Стражники трусять уже товаришів. Зараз у мене будуть.

Ми приголомшено перезирнулися з панною.

— Чого ж вони шукають?—спитала вона глухо.

— Якесь баришню шукають. Мабуть, підглядів хтось—додав він тихше. Треба тікати.

— Куди ж тікати?—чогось і я тихо промовив.

— Тікати на той бік. Хай панна йдуть з вами. Поки вони прийдуть, ви доберетесь до ліса.

Губи Семенові були білі, тонкі, очі зиркали з своєї глибини гостро, поривчасто.

— Добре?—звернувся я до неї.

— Як знаєте—зтиснула вона плечима.

— Чекайте-но!—бовкнув Семен і ввійшов з повітки, зачинивши за собою двері. Ми zostалися самі. Була якась жовта напівтьма з золотою смугою в кутку. Панна з повислими на ній соломинками, з великими очима, з суворо застиглою постаттю здавалась якоюсь фантастичною феєю. Сум десь ввійшов із повітки, а в кутках її наче засіло щось злорадне, єхидне, зле, і слідкувало за нами.

Десь зачомоніло двоє голосів. Ми, дивлячись одне на одного, напружено слухали... Зтихло... Оса рездратовано гула десь і жикала крилами об соломку. Захрюкала під повіткою свиня, тяжко зітхнула і, мабуть, лягла.

— О, тільки не стражникам в руки!—раптом зірвалась панна з місця і прудко твердо заходила по повітці.—Тільки не це! Тільки не це!... У вас револьвер є?—вмить зупинилась вона передо мною.

— Великі, чисті очі її змінилися, стали якісь злі, сталеві, темні. Дитяча нижня губа тісно стислася з другою і, здавалось, вона держала голку в цих губах. Вся вона стала якась туга, тверда.

Я виняв револьвер і дав їй.

— А стрілять ви умісте?—хмуро і тихо снітав я.

— Уб'ить себе з'умію—муркнула вона злісно й, розстібнувши кофточку, засунула на груди револьвера.

Зачулась важка Семенова хода. Він ввійшов з якимись свитками в руках і, подаючи їх мені, сказав:

— Одягніться. І просто на той ліс. Границя у самому лісі... А я забавлю їх тут. Свитки якое з книжками пришлете... Поспішіться!

Серед свиток була жіноча хустка, а для мене шапка. Ми мовчки поспішно одяглися.

— Ноги видно... Нічого...—муркнув Семен...—Подем будете йти... Аби далека не впізнали... Неділя, в полі нікого нема... Хай Бог помагає... Спішіться!

Ми поховали під свитки свої брилі і вийшли. На улиці було тихо і пусто. Хатка задумливо дивилася собі віконечками, пурхали ластівки, небо синіло так ясно, так мирно, привітно. Плутаючись в городині, в своїх важких свитках, озираючись, з напруженими великими очима, з щільно стиснутими устами, ми бігли, спотикались, озирались, помагали одне одному і бігли й бігли. Перелізли через перелаз, перестрибнули якийсь рівчачок, вскочили в коноплі, що вдарили на нас гострим духом і, лишаючи за собою широкий слід, вибігли на дорогу, з якої видно було далекий тин лісу.

Памятаю, зупинились. Важко й часто дихаючи, ми озирнулися і глянули назад. Пусто було. Мовчки стояли біля городів тихі верби і тільки де-коли меланхолічно шаруділи мохнасті, зелені коноплі.

На підборіддю панни блищали краплі поту, волосся висмикнулось з-під хустки і дикими, серпосхожими пасмами обіймали лице. Свитка незграбною вагою висіла на плечах і тягнула їх донизу.

— Душно—хрипло промовила вона—далеко ліс?

— Он!—хитнув я головою наперед.

Не треба вже бігти... притулила вона руку до серця.

Ми пішли.

Було соромно, злісно, жалько чогось. Свитка плуталась між ногами, шапка, як гарячий компрес, гріла голову, бриль весь час випадав із-під свитки.

Ми озирались, але нікого не було на дорозі.

— Спочинемо...—промовила панна.

Ми сіли під хлібами. Панна озирнула мене і без посмішки сказала:

— Який ви смішний у цьому.

Потім зтомлено взяла у мене з голови шапку й поклала коло себе.

— Так краще—слабо посміхнулась вона.

Памятаю, від цього я почув її якоюсь близькою мені.

— Боже! ви мокрий весь. Чекайте! Вона виняла з-під свитки хусточку і почала витирати мій лоб з серйозним і заклопотаним виглядом.

— Так. Тепер добре...

В. Винниченко.

(Кінець буде).

МОМЕНТ.

(Із оповідань тюремної Шехерезади).
(Кінець *).

Мені говорить не хотілось. Я тільки міг дивитись на неї. Не знаю, чи бачила вона, що мені хотілось сказати їй... Не знаю.

Потім ми знов пішли. Озирались рідче, але пильніше дивились вперед до лісу, який все наближавсь та наближавсь до нас.

— Кордон у лісі?—спиталась вона.

— Здається. Так говорив Семен.

Перед нами далеко зачорніла підвода. Памятаю, ми якось разом озирнули одне одного й весело зареготались.

— Срунда виходить?—питає й зо сміхом сказала панна.

— Хм!—безпомічно озирнувся я.

— Знаєте що? Давайте сядемо і закриємо ноги. Ніби спочиваємо.

— Правильно!

Сіли. Заховали ноги під свитки і знов обдивились самих себе.

— Ні! Ми так схожі на старців—засміялась вона. Так не можна. Сядьте инакше.

Не так... Сховайте ноги в ишеницю.

— Це жито — для чогось поправив я.

— Все одно. Ну, так...

Вона ставала все ближчою й ближчою мені. Здавалось, я знав її вже колись давно-давно. Здавалось, ми давно-давно колись разом жили десь, потім розлучились, а тепер знов зішлись.

Новозка наближалась... Ось уже порівнялась з нами. В ній сиділо троє дядьків з довгим аж до плечей волоссям і в капелюхах, похожих на перевернені догори ринки. Два з них сиділо, поспускавши ноги через полудрабки, а третій поганяв. Вони всі пильно подивились на нас і пробігли далі.

— Зійшло!—весело хитнула панна головою.—Ходім! Та скиньте вашу шапку. Подобалась. Дайте сюди!

І вона здерла з голови мені шапку, ласкаво—тепло посміхнулась і сунула шапку в кишеню своєї свитки.

— Коли треба буде, дам... А гарно, правда?—раптом весело засміялась вона.

Я якось озирнувся на себе—і справді помітив, що мені тепер дуже гарно стало: якось бадьоро, цікаво, дужо.

— Як вас звуть?—спитав я її раптом.

Вона лукаво глянула на мене.

— А вам для чого?

— Як-то для чого?.. Цікаво знати, з ким ідеш.

— Фу, ерунда! Хіба, коли я вам скажу, що мене звуть Галюю, чи Манюю, то ви вже знатимете мене? Не скажу.

— Через що?

— Не хочеться. Так краще. І сама не хочу знати, як вас звуть. Я знаю, що у вас карі очі, потім... Яке у вас волосся?.. русьве, здається. Нуда.. Русьве волосся. Ну, і так далі. А ім'я—пошлість. Правда?—підняла вона якось мило брови й засміялась.

Я теж засміявся. Рішуче, я знав її, ми десь жили разом. Може вона була колись веселою березкою, а я вітром? Вона тріпотіла листям, коли я співав їй в тихий вечір пісню вітра? Хто скаже, що ні? Може, ми були парою колосків і близько стояли один коло одного? Хто його зна, але я знав її давно-давно.

А ліс присовувався все ближч та ближч. Темна стіна його туно, мовчки дивилась на нас і вороже щось було в цьому погляді, холодне, заховане в собі.

— Ліс...—тихо прошепотіла панна, дивлячись на мене серйозними, ніби трохи здивованими очима.

— Треба уважно йти тепер...—одповів я.

— А знаєте: мені чогось зовсім не страшно... Цікаво тільки дуже—здивовано посміхнулась вона.

Я глянув на неї. Надзвичайно гарна була вона тоді!

І, памятаю, в грудях мені сколихнулась якась хвиля, велика тепла хвиля ніжності, знаєте, така хвиля, яка буває, коли ви несподівано, від нудьги, заходите в храм і вас обхоплює разом з хвилею звуків ціла хмара асоціацій, почувань, і ви відчуваєте, як вам стає

безмірно журно, тепло, затишно.

— Знаєте: ви страшно гарні зараз!—проти волі вирвалось у мене.

Вона злегка почервоніла, очі ласкаво глянули на мене й вона засміялась:

— Я не знаю, що треба сказати на це...

Нам обом стало якось радісно-ніково і ми мовчки пшвидче пішли до лісу.

Памятаю, після того ми вже не балакали. Іноді тільки озирались назад, перекидалися короткими фразами й, устрівшись на мент очима, потуплювались і мовчки йшли далі. Стіна лісу ставала вищою, виразнішою.

Ми не знали, де йшла та лінія кордону; може, вона була тут же, зараз, може, ще далеко десь; може, вже якась пара очей пограничника слідувала за нами, а рука пробувала, чи добре зводиться курок. Ми напружено водили очима по стіні, пролізали поглядом між дерева і вишпорили між ними... Але стіна схидно, холодно ховала за собою те, що ми шукали, і ждала нас.

— Не видно нікого...—шепотіла панна.

— Не видно...—шепотів я.

І мені що-разу хотілось взяти її за руку, притулитись, злитись з нею і так йти далі. Страшно хотілось... Але...

І ось стіна вже зовсім перед нами. Зійти з дороги, перейти вузьеньку нивку жита і ми у лісі.

Ми озирнулись. Дорога наша стояла порожньою і далеко там вливалась наче бура річечка, в зелене море хлібів. Тихо було. Не так тихо, як десь у городі вночі, де мертво спить і камінь, і страданая, і ніч тонко дзвенить у вухах, як летюча миша вічності. А тихо тишою поля, де йде великий, здоровий, вічний процес народження, де витрець лащить ся і грається з квітками, кюець, як призиваний за нитьку, часто тріпочеться на однім місці і, ніби вирвавшись, кидається з гори в зелений хліб; а в хлібі одбувається якась шамотня, якась боротьба інтересів кузок, червчків, мишей, колосків.

— Ходім...—прошепотіла панна.

— Ходім...—прошепотів я.

І знов мені захотілось взяти її руку...

Але...

Вступили в жито. Зашаруділо жовтосиве жито, застрибали перед ногами коники... Ліс стояв недвижно, піджидаючи.

— Слухайте!—раптом зупинилась панна.—Як мене уб'ють, а ви зостанетесь живі, напишіть по такій адресі...

Вона сказала адресу і кілька раз повторила її.

— Напишіть так: „Мусю вбито на кордоні. Вмерла так, як вмірають ті, що дуже люблять життя“. Більше нічого... Чувате?.. Зробіть?

— Зроблю...—тихо сказав я і... мені жагуче хотілось взяти її руку, тільки одну руку в цьому рудому, шаршовому рукаві... Але...

— Ну, тепер, ходім!—рішуче прошепотіла вона і, зустрівшись з моїми очима, ніби впилася в них поцілунком своїх очей, і ми рушили... Тихо, помалу, що хвилини зупиняючись і вииваючись очима в недвижний тип дерев...

— Чувате ж: „як вмірають ті, що дуже люблять життя“!—раптом повторила вона.

Я мовчки хитнув головою.

Жито скінчилось. Починався ліс.

Старі товсті дуби, широко розставивши мохнасті руки—віти ніби приймали нас в свої зрадливі обійми. Стрункі липи, білі, мов оголені до пояса, соромливо стояли між дубами і ховалися за ними. Здивовано перестрибували з вітки на вітку якісь пташки.

— Сядемо... Треба роздивитись, куди йти...—прошепотів я.

Ми ввійшли в купці і, вибравши місце, звідки нам було видно ліс, а нас самих не видно, сіли.

І стали дивитись. Стовбури, стовбури, стовбури, плями сонця, куці, тині...

— Я нічого не помічаю...—прошепотіла Муся.

— Я теж.

— Мабуть, далі...

— Мабуть.

— Посидимо ще трохи... Гарно тут... Спішіть нічого...

І вона тихо, журно, вкрито посміхнулась до мене.

Ми затишли. Ліс ніби помирився з нами й не дивився так вороже і суворо; дуби із співчуттям поглядали на нас згори; оголені липи несміло визирали з-за них і посміхались білими вітями.

Ліс помирився з нами й провадив далі своє життя, життя кохання, народження, росту. На блідих квітках купців діловито гуділи бжолі; тукав дятел десь вгорі; дві пташки, пурхаючи з вітки на вітку, подивлялись на нас і несподівано зливались в обіймах. Літали сидені коханням метелики або в щасливому безсиллі сиділи на листку і поводили вусиками. В траві парами кишіли вузки. Одбувався великий, прекрасний процес життя.

Люблю я цей процес у лісі, в полі! Чистий він, не скалічений цими моральними людьми, не заслинений лицеміррям похоті, сильний, одвертий, простий. Люблю цих вузок, пташок, цих маленьких, не свідомих протестантів проти лицемірря старшого брата свого—людини.

Оддаючись зо всею силою цьому процесові, або, як сказав би цей брат-людина „зо всім цінізмом“, вони, ці вузки, метелики, ніби говорять йому: „на, дивись, нам не треба ховатись, у нас нема „незаконнороджених“, у нас нема паспортів, моралів, уложеній о наказаніях, ми—маленькі, здорові, чисті цініки“.

Ми з Мусею дивились на їх, а вони літали, повзали круг нас, ці цініки, вилізали парами, сплетені коханням, нам на коліна, сідали на голови. Квітки дивились на нас і пащили духом кохання і цвіту. Липи шептались між собою, оголені, білі липи.

— Душно якось...—прошепотіла Муся, глянувши на мене довгим, блискучим поглядом.

А я мовчки дивився на неї і чудно мені було якось. Ми, двоє людей, загнаних другими людьми, сидимо і маємо зараз через щось йти ще до якихсь інших людей, що десь стоять у цьому лісі серед його кохання і ждуть нас з смертю в руках. Ми двоє загнаних людей близькі, з очима повними ласки й тепла одне до одного, з бажанням злити це тепло до купи, впитись цим теплом, цією ласкою цим великим даром життя, ми, двоє...

двоє людей, а не кузок, сидимо і не сміємо цього зробити, бо... бо ми ж всього кілька годин „знайомі“ одне з одним. Ми можемо зараз умерти, не стане ні моралі, ні законів, не стане ні кузок, ні ласки, ні тепла, але ми... не сміємо.

— Чого ви дивитесь так пильно на мене?—спитала Муся і з ласкою закрила мені очі рукою.

Тоді я схопив цю руку, притулив її до губ і замер. Муся дивилась на мене якось тепло задумливо, сумно.

— Будете згадувати, як уб'ють мене?—прошепотіла вона.

— Вас не уб'ють!

— А я вас буду...

Я присунувсь ближче до неї і притуливсь лицем до плеча їй.

Свитка колола лице, але була м'якше оксамиту.

Груди їй почали здійматись вище, частіше.

— Не треба...—прошепотіла вона.

— Вам неприсмно?—глухо спитав я.

— Ні... Так...

— Так чого ж не треба?

Вона повернула до мене голову, по-сміхнулася і любовно-тихо погладдила лівою рукою по ліді.

Липи визирали з за дубі і беззгучно, радісно сміялися; дуби добродушно, поважно посміхались в свої кудлаті вуса; метелики й вузки сміливіще пурхали, повзали... А там далеко, десь в вохкій глибині, в таємній напівтмі лісу ждала смерть... Хай жде! Хай жде, чорна, слизька, огидлива...

— Муся!..—пригорнувсь я...

Вона глянула в мої очі, в мої жадно розкриті губи.

— Ні! Не треба...

— Муся!..

— Ходім уже... Пора...—злегка одвела вона мою голову.—Нате шапку, надіньте і ходім... Пора...

Ліс похмурився. Злякано спурхнули пташки й полетіли в гліб його.

Темна глибина ждала нас.

Я надів шапку, ми встали і, не дивлячись одно на одного, тихо посунули вперед. Ліва щока моя горіла, в руці ще була теплота її ручки, а в грудях з

таємної вохкої глибини вже вповзало щось чадне, незграбне, холодне.

Сціпивши зуби, високо піднявши брови, ми обережно ступали і, хруснувши сухою віткою, зупинялись, озирались і слухали.

— Де ж саме лінія?—питала Муся.

Я зтискував плечима і йшов.

І де далі ми йшли, тим я більше був певний, що нас уб'ють, що ми несподівано наліземо на варту, побіжимо і... все. Але, пам'ятаю, не було нічого по всій істоті, ні страху, ні буму, ні жалю, тільки одне величезне напруження, одне велике наближення до чогось фатального, неминучого оди якійсь величезний пульс протесту, боротьби всієї істоти з цим суженим, неминучим.

Ми то лягали і я, приєлавши вухо до вохкої землі, напружено слухав, сподіваючись щось почути, то повзли рачки там, де рідко було дерев, то, як дві тіні, пробігали від стовбура до стовбура і замірали, великими очима дивлячись вперед і довлючи кожний писк, кожний рух ліса.

А ліс мовчав і ховав в собі свою тайну. Тут не було вже білих лип, не було метеликів, земля була вохка, чорна, укрити гнилим листям і масою маленьких віточок, які хрускали під ногами. Напівтьма дивилась на нас вороже, погрозило, безжалісно.

— Дайте руку...—прошепотіла Муся. Я глянув на неї. Вона була бліда. Очі горіли напруженням і були великі, прекрасні.

— Так, як вмірають ті, що дуже люблять життя—згадалось мені. Я стиснув їй руку, вона мені, але зараз же й забули про себе і знову пірнули в се наближення, в се чекання, в сей майже незалежний від нашої свідомости велетенський протест наших істот.

Серед дерева засіріло.

— Шш...—зупинились ми.

Якийсь просвіт... Дерева рідче...

„Там!“ мовчки глянули ми одне на одного... Ступили кілька кроків і замерли... Десь тукав дятел... Шашель гриз дерево... Одірвався сухий лист, зігзагами захитався і впав...

— Шш!..

Ще кілька кроків... Просвіт більше... Засиніло небо... Руки дріжали, під грудьми проходили холодні хвилі, серце гупало...

Я зробив знак, випустив її руку і ми поповзли, безшумно переставляючи коліна і вибіраючи руками місця без віток. Я озирався і дивився на Мусю; з висмикнутим волоссям, з великими горящими очима, з міцно стиснутими устами, зігнутою, вона здавалось якимсь дивним, прекрасним звірем, сильним, напруженим, диким.

Просвіт ширшав. Засиніло небо... далеко-далеко...

Прокотивсь якийсь згук і замер. Ми закам'явіли... Довго лежали і слухали... Тукав дятел... Пискнула пташка, сіла на гілку, повертіла довгим, як перо, хвостиком і пурхнула... Серце билось несамоовито.

Знов поповзли... Крізь рідкі дерева арщина за три попереду показала лощина. Я зробив знак Мусі, підвівся і подивився. Це, мабуть, і була саме лінія... Я трошки посунувсь і глянув вбік. Так! Два стовпи—один проти другого, один наш великий незграбний, другий з того боку менший, обидва з орлами, обидва рабі. Круг їх таємна порожнеча... Та чи порожнеча ж? А, може, десь тут же стояла коло їх людина і порожнеча тільки ждала, щоб перетворитись в дикий галас смерті.

Я озирнувся до Мусі. Вона теж підвелась і напружено дивилась вперед.

„Тут!“ хитнув я головою. Потім нахилився до неї, міцно взяв за руку і прошепотів:

— Прожогом вперед! На крик і вистріли не зупинятись! Все одно... Ну!..

І випустив руку її, зігнувся і кинувсь вперед. Хруснули віти, але, здавалось, зашумів весь ліс, замиготіли стовбури, вдарив світ, в очах промайнула картина якоїсь довгої, рівної просіки і разом хтось десь крикнув, поперед мене вибігла постать Мусі з поверненим вбік блідим, напруженим лицем, сильно вибухнуло щось збоку, кригнуло, знов вибухнуло, виринув під ногами якийсь ривчак, ли-

шивсь позаду, блиснула нога Мусі, якісь куці, вітер в ухах... і щось велике горде, могуте в грудях, щось легке, широке, як небо, як повітря гір, як могутий потік. Летіли, озираячись, блискаючи очима. А за нами понуро одсувалась назад стіна лісу, одсувався наш сон, кошмар, наша таємна вохкість смерті.

Муся зупинилась. Очі горіли їй, лице дріжало великим, безумним щастям побіди, побіди життя.

— Єсть!—Гордо дико вирвалось у неї, дивлячись назад.

— Єсть!—повтерила вона, задихаючись. Свитка високо здіймалась їй на грудях, серпосхожі пасми темного волосся розвівались, губи гордо розкрились і пашили жаром щастя.

— Єсть!—раптом високо підняла вона руки і, обвивши ними мою шию, жагуче скажено притулилась до мене.

„Єсть!“—Крикнула вся моя душа, вся істота моя назустріч їй.

Це було торжество двох великих кузок, це був вихор життя, який зміта весь мусор „не треба“, „не можна“, це було щастя крові, мозка, нервів, кісток, це було найвище щастя народіння, народіння не з сліпими, а отвертими видючими очима душі.

Раптом вона одірвалась, подивилась на мене затуманеними очима. Злилася знов з моїми жадними устами і знову одірвалась.

— Сядем...—безсило опустилась вона на землю.

Сіли. Важко дихаючи, ми слабо щасливо посміхались одно до одного і поглядали на стіну ліса. Там було тихо.

Довго сиділи так. Чогось не говорилося.

Дихання ставало рівніше. І непомірно помалу ставало чогось жалю, чомусь хотілось ридати. Муся недвижно, задумливо дивилась кудись вперед.

— Знаєте що?—раптом тихо промовила вона, якось нервово рішуче стріпнувшись уся.

Я чекаюче глянув на неї. Вона напруженим, любовним, довгим поглядом обвела мене і глухо промовила:

— А тепер ми попрощаємся. Чуєте?

Я піду в один бік, а ви в другий. І ніколи ви не повинні шукать мене. Чуєте! Як вас звать?

Я сказав і здивовано дивився на неї.

— Ніколи!.. Більше цього ні ви мені, ні я вам не дамо. Наша... наша любов повинна вмерти зараз, щоб, як хтось сказав, ніколи не вмірать. Розумієте, мене, хороший? Єсть якісь метелики. Вони вмірають серед кохання. Ви розумієте мене?

Я розумів, але мовчав. А вона, ніби дивлячись собі в душу, одривисто напружено говорила:

— Щастя—момент. Далі вже буденщина, пошлість. Я знаю вже. Саме найбільше щастя буде мизерним в порівнянні з цим. Значить, зовсім не буде. Так мені здається, так я зараз чую от-тут...—вона показала на серце.

І криво посміхаючись, дивилась на мене великими просящими очима простреленої лані.

Я розумів її, я розумів її моєю невідомою тугою, цією великою журбою, що народилась чогось в грудях, розумів її всією налиплою на мою душу буденщиною.

Розум дивувався, протестував в глибині душі, але я мовчав.

Сонце пекло, шепталась куці.

Потім вона підвелась, стала на коліна, обхопила мою нахилену голову і припала довгим жагучим поцілувком.

— Так буде краще. Прощайте...—якось терпко прошепотіла вона, підводячись.—Я буду носити вас в душі.

Я схопив край її сукні, поцілував і випустив.

Вона тихо пішла, а я сидів і в мені з мукою щеміло осиротіле щастя. Надо мною сивіло небо і сонце палило мою похилену пенокриту голову, а в душу вrostав і вбірався в журні, прекрасні, чисті квіти минулого образ пани.

Хто вона, де вона, й досі не знаю, але я завжди пошу її в душі.

Шехерезада замовк і пильно став робити цигарку. Одчай давно вже тихо спав на дні наших душ, а в камеру великими, журними очима дивилась крізь вікно осіння темна ніч. В. Винниченко